

Internationellt perspektiv på hälsovården

Roger Williams, ed. **International developments in health care. A review of health care systems in the 1990s.** 165 sidor. London: Royal College of Physicians of London, 1995. ISBN 1-86016-013-1.

*Recensent: professor P
Owe Peterson, Uddevalla.*

För att bättre kunna bedöma hälso- och sjukvårdssystem i Storbritannien i ett internationellt perspektiv tog Royal College of Physicians i London nyligen initiativet till ett möte med ledande företrädare för det brittiska samväldet, Nordamerika, Europa och Skandinavien. Skandinavien – i detta fall Sverige – »is included within the session because of its closeness to Europe!» I ett brittiskt perspektiv hör varken Storbritannien eller Skandinavien riktigt till Europa – EU till trots!

Förhoppningen var att presentationer av olika hälso- och sjukvårdssystem och reformer skulle stimulera till diskussion, där myndighetens och läkarprofessionens synpunkter på värdet av genomförda reformer kunde belysas.

Ganska välkänt

Bokens fyra avsnitt belyser således förhållandena i samväldet (Nya Zeeland, Australien och Kanada), USA, Europa (Tyskland, Frankrike, Nederländerna och Sverige) och Storbritannien. Varje avsnitt föregås av en kortfattad redogörelse för den allmänna utvecklingen och avslutas med diskussionsinlägg.

De länder-specifika redogörelserna är värdefulla men kan ibland bli litet väl ambitiösa, särskilt mot bakgrunden av att mycket numera är ganska välkänt. Det är kanske därför man särskilt fäster sig vid den mera allmänt (och brittiskt) hållna tonen i framställningen, som t ex att »någon form av reorganisation är en vanlig reaktion mot aktuella problem inom hälso- och sjukvårdens system» med ibland »a none dollar cost» för förändringen, både strukturellt och moraliskt!

Marknadsekonomi

Marknadsekonomiska effekter inom hälso- och sjukvården redovisas utmärkt i en översikt av professor Chris

Ham, numera chef för »Health service management center» vid universitetet i Birmingham samt väl insatt i svenska förhållanden. Som ofta från Chris Ham kommer här ett varningens ord; reformer kan – liksom varit fallet inom National Health Service i England – medföra en maktförskjutning från producenten till beställaren till priset av ökade administrativa kostnader och minskad jämlikhet.

Johan Calltorp, professor vid Nordiska hälsovårdshögskolan i Göteborg, beskriver föredömligt och kortfattat förändringen i Sverige och tar också upp den etiska problematiken vid olika marknads-ekonomiska belönings- och styrsystem.

I ett förord betonar professor Anthony Culyer, ekonomiprofessor från York, betydelsen av en väl utvecklad hälso-policy snarare än en hälso- och sjukvårdspolitik. Socioekonomiska gradienter i välfärds-samhället, inom OECD-länderna drar gränser inte bara mellan fattiga och rika utan nu också mellan väldigt rika och litet mindre rika – och kanske mera där än mellan mycket fattiga och lite mindre fattiga! Ekonomiska och etiska dimensioner i samverkan med genetiska faktorer och omvärldsmiljön kommer att styra utvecklingen. Här behövs fördelningsprinciper på policy-grund för att motverka oacceptabla konsekvenser.

Likheter och olikheter

Boken är en intressant och nyttig läsning. Av och till får man en liten inblick i Maastricht-fördragets komplexitet vad gäller tolkningen av t ex »public health», för britterna betyder det väsentligen vaccinationer och avlopp, medan fransmännen »la santé public» omfattar hela hälso- och sjukvårdssystemet!

För den som vill veta mera om hälso- och sjukvårdsreformer och system, ett bredare europeiskt perspektiv kan man rekommendera »Health care reforms in Europe» utgiven av WHO:s kontor i Köpenhamn 1994. Mycket av den allmänna diskussionen är likartad, som t ex den historiska beskrivningen av hälso- och sjukvårdssystemens utveckling.

Ibland är likheter i systemutveckling inom länder och

mellan länder mera slående än olikheter, även om de senare är mer intressanta att belysa och diskutera.

Att jämföra hälso- och sjukvårdsreformers och systems utveckling i det nya Europa kunde vara nästa utmaning för Royal College of Physicians. Men lätt blir det inte! •

Hur fria är vi i valet av vetenskaplig förklarings- modell?

Howard Margolis. **Paradigms and barriers. How habits of mind govern scientific beliefs.** 266 sidor. Chicago-London: The University of Chicago Press, 1995. Pris £ 12.75. ISBN 0-226-50523-5.

James T Cushing. **Quantum mechanics. Historical contingency and the Copenhagen hegemony.** 316 sidor. Chicago: University of Chicago Press, 1994. Pris £ 21.50. ISBN 0-226-13204-8.

*Recensent: professor Bertil
Fredholm, institutionen för fy-
siologi och farmakologi, Ka-
rolinska institutet, Stockholm.*

Inom historievetenskapen finns forskare som ägnar sig åt kontrafaktisk historia. De försöker testa historiska förklaringsmodeller genom att spekulera i hur vår värld skulle se ut om en viss kritisk händelse inte hade inträffat. Hur skulle, exempelvis, vår värld i dag se ut om Napoleon haft en fullt bestyckad B52 bombare vid slaget vid Waterloo, eller hur skulle den ha sett ut om Principe missat den österrikiske tronföljaren? Fysikern kan ägna sig åt s k tankeexperiment rörande ganska omöjliga världar för att på motsvarande sätt testa sina teorier.

Margolis och Cushing försöker, i var sin bok, genom att studera några valda exempel på konkurrerande vetenskapliga teorier analysera hur fria vi egentligen är i valet av vetenskaplig förklaringsmodell. Bägge författarna utgår ifrån att det finns en klar måttstock, nämligen teorins förmåga att

beskriva och förutsäga skeenden i vår omvärld. Bägge hävdar emellertid att det finns mentala begränsningar i vår förmåga att fritt välja de bästa modellerna.

Starkt socialt tryck

Margolis tar upp fyra specifika exempel: upptäckten av sannolikhetsläran, övergivandet av flogistonteori, omkullkastandet av den ptolemaiska bilden av vårt solsystem och slutligen kontroversen mellan Boyle och Hobbes rörande förekomsten av lufttyck. Hans tes är att vi under inflytande av den förhärskande intellektuella atmosfären skapar speciella tankevanor som fungerar som formidabla barriärer för alternativa synsätt.

Han understryker alltså hur vetenskapsmannens tänkande, liksom mode, är underkastat ett oerhört starkt socialt tryck. Vid varje tid tenderar vissa uppfattningar att vara »politiskt korrekta». Även om det finns fritänkare innebär det etablerade tankemönstret dock att sättet att intellektuellt angripa problem begränsas. De olika exemplen analyseras i (ibland alltför stor) detalj och ger goda skäl att hålla med Margolis om flera av huvudteserna i hans bok.

I ett avslutande kapitel går han också till skarp angrepp mot dem som missförstått vad modern vetenskapshistoria handlar om. Dess kritik av förenklade bilder av hur teorier kommer fram eller förkastats ger inte skäl till nihilism. Alla teorier är inte lika bra. Det är inte likgiltigt vilken hypotes man använder för att beskriva omvärlden, och – framför allt – om man anstränger sig att verkligen skaffa hårda och bra data är det inte många teorier som håller. Endast sådana hypoteser som faktiskt inte förklarar någonting alls överlever alla observationer av verkligheten. Som den s k offentliga debatten ständigt påminner oss överlever de befängaste teorier också hos dem som konsekvent vägrar att ta till sig de fakta som faktiskt finns tillgängliga.

Fysikalisk teori

Cushing koncentrerar sig på ett enda exempel: varför har den av Niels Bohr och hans kolleger utvecklade tolkningen av kvantmekaniken kommit att dominera över den alternativa tolkning som David Bohm formulerat, trots att den förra innebär att vi måste säga adjö till kausalitetsbegreppet? Boken är delvis mycket teknisk, och

inte alltid välskrivna, och jag tror mig inte om att kunna värdera Cushings jämförelse av de alternativa förklaringsmodellerna. Han hävdar emellertid att Bohrs och Bohms teorier i alla delar förklarar kvantfenomenen lika bra.

Han understryker att en fysikalisk teori har två delar: en matematiskt formell del som ger möjlighet att beskriva och förutsäga händelser, och en del som innebär förståelsen av vad formalismen egentligen beskriver. Bohrs teori och Bohms har ekvivalent formalism, men tolkningen av vad som sker i den mycket lilla världen är radikalt annorlunda. Cushings tes är att Köpenhamns-tolkningen av kvantmekaniken, som lett till hyllmeter av kvasifilosofisk litteratur, dominerar bilden inte på grund av att den är bättre eller sannare, utan på grund av att den kom först och att den appellerade till filosofiska och kulturella grundströmmar i det tidiga nittonhundratalet.

Förståelse av fysikaliska fenomen innebär, enligt Cushing, att mot bakgrund av en applicerbar formalism kunna ge en berättelse av fenomenet. I den berättelsen är tolkningen avgörande. Vi förstår alltså fysikaliska fenomen på helt olika sätt om vi använder Bohrs tolkning eller Bohms – trots att teorierna formellt sett beskriver fenomenen likartat.

Omvälningstid

Kanske befinner vi oss just nu i en omvälvningstid inom fysiken, liknande konflikten mellan Ptolemaios system med jorden i centrum och Kopernikus heliocentriska system, men denna gång framför allt avseende om vår värld är fundamentalt deterministisk eller inte.

Bägge böckerna ger alltså stimulerande inblickar i hur vetenskapliga teorier uppkommer och förkastas och hur vi människor bestämmer oss för att tro på vissa teorier och inte på andra. För dem som är intresserade av västerlandets kanske främsta kulturskapelse, vetenskapen, och hur den präglas av och präglar människors sociala liv är de mycket intressant läsning. •

Adressera korrespondens om nya böcker och recensioner till:

Bokredaktionen, Läkartidningen, Box 5603, 114 86 Stockholm.

NYA BÖCKER

Psykoterapi med flyktingar som överlevt tortyr

Peter Elsass. *Torturoverleveren. Psykoterapi af den traumatiserede flygtning*. 201 sidor. Oslo: Gyldendal, 1995. Pris saknas. ISBN 87-00-22658-0.

Recensent: Hans Peter Søndergaard, psykiater, Centrum för tortyrskadade, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

Under de senaste 10–15 åren har medvetenheten ökat om att många av våra flyktinggrupper omfattar individer som har extrema trauman i bagaget, trauman som i allra största grad inverkar på deras förutsättningar att smälta in i vårt samhälle.

Så länge man såg på immigranter som enbart arbetskraftsinvandring, försvann denna aspekt i den tystnadens konspiration som fanns mellan den drabbade, behandlare och samhället i stort. Kanske försvann den också därför att det nya landet under andra socioekonomiska villkor hade en läkande effekt på överleveren.

Kunskapsbaserna som behövs för att på ett adekvat sätt bemöta flyktingar är transkulturell psykiatri, migrationsmedicin och kunskaperna om extrem traumatisering, som har fått en formell plats från och med 80-talet när PTSD inlemmades i diagnossystemet DSM.

Historiskt har man emeller-

tid varit mest benägen att tolka psykopatologi som uttryck för kultur, migration, och i mindre omfattning varit medveten om extrem traumatiserings betydelse för psykopatologi hos invandrare.

Under början på 90-talet har två stora standardverk publicerats på detta område, nämligen Basoglus »Torture and its sequelae» och Raphaels och Wilsons »International handbook of traumatic stress syndromes». De sammanfattar kunskapsläget och de diskussioner som förs på området och kan betraktas som milstolpar i utvecklingen. Båda har glädjande nog skandinaviska bidrag av stort intresse.

Aven på våra egna språkområden ökar publiceringstakten och avsätter dels sekundärlitteratur, dels originalarbeten. Mycket arbete utförs i Skandinavien med flyktinggrupper.

Annorlunda kultur

Peter Elsass, professor i hälso-psykologi vid Århus universitet, har nu publicerat en bok som sammanfattar nästan tio års erfarenhet av handledning och psykoterapi med flyktingar som har överlevt tortyr. Den består av en teoridel, som redovisar grunderna för psykotapeutisk behandling av överlevande, en diskussion huruvida det finns ett specifikt tortyrssyndrom och grunderna för transkulturell psykiatri.

Det som betonas mest är hur en annorlunda kultur kan leda till andra begrepp om heder, skam och skuld; att PTSD inte kan tillämpas inom andra kulturella ramar (vilket förefaller rasistiskt; kan det verkligen vara så stora skillnader på kroppskemin?), och att terapeuterna reagerar på patienterna. Den narrativa aspekten framhävs, och det finns en utförlig diskussion av denna aspekt i relation till läkande faktorer.

Det finns intressanta avsnitt i boken, och det lyfter från och med sidan 115, då Elsass omtalar tre kulturkänsliga behandlingsmetoder: psykoedukation, vittnesbörddmetoden, och terapeutiskt arbete med sagor. I en efterskrift kommer äntligen patienten till tals med fina vinjetter.

I en uppföljande studie visas att tortyröverlevande har en annorlunda kvalitativ struktur på sina utsagor i en semiotisk

kartläggning vid jämförelse med ångestpatienter.

Tänkvärda markeringar

Peter Elsass gör vissa tänkvärda markeringar som jag vill citera i min egen översättning:

»Den överlevande från tortyr kan uppleva att det mer eller mindre uttalade kravet om att genomleva traumaberättelsen och dess lidanden, liknar den situation där han av bödeln tvingades undergå den värsta förnedring och destruktion. I vidare bemärkelse kan den institution som behandlar tortyröverlevare komma att upprepa samma mekanismer för förtryck, om man inte inför sig själv klargör sin uppbyggnad och bakgrund, till exempel genom handledning» (sidan 32).

»Detta återspeglas i terapierna som ett kompulsivt upprepande och fasthållande av samma destruktiva och aggressiva relationer till terapeuten som i bödel/offer-relationen. »Etableringen av »basic trust» är därför något mycket centralt i psykoterapi med tortyröverlevande och ger sig till exempel uttryck i att många överlevande från tortyr betraktar institutionen och ramarna för terapin med ett stort krav om säkerhet och trygghet» (sidan 56).

»Behandlingsarbetet – sker i faser. Herman beskriver dem som 1. etablering av säkerhet, 2. erinran och sorg, 3. rekonstruktion. Hon hänvisar till att man i den framgångsrika behandlingen ser skiftningar från att först arbeta med den överlevandes upplevelse av oförutsägbar fara till pålitlig trygghet, sedan från dissociativa traumasymtom till erkända minnesrester, och slutligen från stigmatiserad isolation till återvunna sociala relationer» (sidan 85).

Lättläst introduktion

Utgångspunkten för denna recension är bokens titel. En psykoterapeut som inte har tidigare erfarenhet av denna patientgrupp får inte förmedla en upplevelse av autenticitet när det gäller så viktiga frågor som motöverföring och dissociation, för att inte nämna hur det känns att sitta med patienten. I det avseendet är den litet doftlös, i kontrast till exempelvis några skandinaviska bidrag i ovannämnda standardverk. Men som en gedigen och lättläst introduktion till viktiga teoretiska aspekter på psykoterapi i ett transkulturellt perspektiv kan boken rekommenderas. •